

AİLE İÇİ İLİŞKİLERİN TOPLUM VE BİREY BOYUTUNDA ÇÖZÜMLENMESİ

Önal SAYIN^X

Aile, toplumun mikro boyuttaki bir yapısıdır. Nasıl ki toplumları ideal tiplere uygun olarak sınıflıyorsak, aileleri de bu sınıflamaya paralel olarak tiplendirebiliriz. Kısaca her toplum tipine uygun bir aile tipi vardır. Çok genel olarak toplumları ikiye ayırabiliriz: Geleneksel toplumlar ve teknolojik toplumlar. Bu sınıflamaya uygun olarak aileleri de, geleneksel aile ve çekirdek aile diye ikiye ayırabiliriz. Geleneksel toplumlarda biz duygusu egemendir; otoriter hiyerarşik bir yapı mevcuttur; geleneklere ve göreneklere dayalı normlar sistemi toplumsal ilişkileri düzenler vb. ; geleneksel ailede de aynı özellikleri bulabiliriz. Teknolojik toplumlarda ben duygusu egemendir; demokratik temelli eşitlikçi bir yapı mevcuttur, akla ve mantığa dayalı normlar sistemi toplumsal ilişkileri düzenler vb. Çekirdek ailede de aynı özellikleri bulabiliriz. Bu benzerliklerin yanında, toplumsal değişme sürecinde de paralellikler gözlenebilmektedir. Geleneksel toplumlardan teknolojik toplumlara doğru olan değişmelerle, geleneksel aileden çekirdek ailelere doğru olan değişmeler arasında büyük benzerlikler görülmektedir. Özetle, belirli bir toplum, kendine uygun bir aile tipi üretir veya bir aile belli bir toplum içinde var olabilir. Birey, belirli bir toplum ve ona uygun belirli bir aile içinde biçimlenerek toplumsal aktör özelliğine kavuşur. Toplum ve aile içinde birçok toplumsal aktör bulunur. Bu toplumsal aktörü, diğerinden ayıran özellik, onun ait olduğu toplumsal bir birim içinde işgal ettiği konumu, bu konuma uygun olarak oynadığı roller ve bu niteliklerine uygun olarak ona verilen statüdür. Biz bu makalamızda, toplumsal aktörler arasındaki ilişkileri çözümleyeceğiz. Kuşkusuz, dikkatimizi özellikle aile üzerinde yoğunlaştıracğız.

(X) Doç.Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Öğretim Üyesi.

Son yıllara dek, aile bir mutluluk yuvası olarak yansıtılmıştır. Özellikle masallarda, hikâşelerde, efsanelerde ve romanlarda sürekli olarak bu mutluluk konusu işlenmiştir. Dinsel ahlaksal kitaplarda ise, aile kutsal bir varlık olarak epeze edilmiştir. Bu nedenle aile üyelerinin tümü, bu amaçları yerine getirmek için var olduklarını zanetmişlerdir. Mutluluk ve kustallık, değerler sistemi içinde yer alan kavramlardır. Bu nedenle aile, bilimsel çerçevelere yerleştirilip incelenecek bir konu olarak bile, uzun yıllar düşünülmemiştir. Son yıllarda, yoğun bir biçimde, aile sosyolojisi içinde incelenen aile konusu, yine de yeterince aydınlığa kavuşturulamamıştır. Hatta, bilimsel yöntemleri kullandıklarını ileri süren birçok araştırmacı, yukarıda sözünü ettiğimiz değer yargılarından kendilerini arındıramamışlardır. Ailenin dengeli, düzenli, ahenkli olmasını ön koşul olarak gören düşünürlere rastlamaktayız. Kanımızca, sosyologları farklı düşünmeye zorlayan, sosyal olgular olmuştur. Kutsal, mutluluk yuvası, ahenkli ve dengeli yaşam biçimi olarak düşünülen aile, sosyal olgularda hiç de böyle bir görünüm vermemektedir. Sanayi devriminden sonra ortaya çıkan gelişmeler içinde aile de payına düşeni almıştır. Boşanmaların hızla yaygınlaşması aileye daha nesnel bir biçimde yaklaşmayı zorunlu kılmıştır. Sanayi devriminden sonra, biz duygusunun azalıp, ben duygusunun ön plâna çıkmasına paralel olarak toplumun hem birey ve hem de aile üzerindeki etkisi azalmıştır. Eş seçimi, evlenme biçimi, yerleşim yerinin belirlenmesi gibi birçok konularda, toplumun aileye belirli kuralları empoze etme gücü zayıflamıştır. Bu genel bilgilerden sonra, aile konusundaki çağdaş kavramsal çerçeveleri görmeye çalışalım. Bu çerçeveler bize, birey, aile ve toplum arasındaki ilişkileri daha sağlıklı biçimde yakalamamıza olanak verecektir.

Uygulamalı çalışmaları gerçekleştirmeden önce, olguların çözümlemesine olanak sağlayacak kavramsal çerçeveleri gerçekleştirmek gerekir. Kavramsal bir çerçeve, ailesel fenomenlerin isimlendirilmesine ve sınıflandırılmasına, kavramsal merceklerimizin gözleme açtığı ailesel davranışların dağılımını ve yayılma alanını açıklığa kavuşturmaya ve belirtmeye olanak sağlar. Burada Hill ve Hansen'in yaptığı sınıflamaya uygun olarak ailesel araştırmalarda kullanılan beş temel kavramsal çerçeveyi ele alacağız:

Etkileşimci çerçeve: ABD'inde son otuz yılda çok sık bir biçimde kullanılan bir çerçevedir. Bu yaklaşım, Ernest W. Burgess'in en önemli

temsilcilerinden biri olduğu Chicago Üniversitesi'nin etkileşimci grubunun ve Herbert Mead'in çalışmalarıyla doğrudan ilişkilidir. E.W.Burgess, 1928 de, ailenin etkileşim içinde bulunan kişilerin bir birliği gibi incelenilebilirliğini salık verdi. Bu kişilerin herbiri, aile içinde belirli sayıdaki rollerle belirlenmiş bir konumu işgal eder. Birey, ailesel grubun üyelerinin rol-bekleyişlerini ve normlarını algılar ve buna uygun bir tutum geliştirir. Bu nedenle, birey ya bir referans grubun bekleyişlerine göre, ya da kendi öz kavramlarına göre bu rolleri tanımlar. Bu bekleyişlere uygun olarak birey, belirli bir rol oynar. Yaşayan grup olarak ailenin işleyişi konusunda özel ilgisi olması nedeniyle, etkileşimci yaklaşım aile ve diğer toplumsal ajanlar (okul, akrabalık, kilise, mahalle vb.) arasındaki ilişkileri bazen ihmal eder."(1)

Bu çerçevede birey belirli ölçüde insiyatif sahibidir. Birey, kendi gelişimini, aile içindeki diğer üyelerle karşılıklı etkileşim içinde geliştirir. Sanayileşmiş toplumlarda daha demokratik bir ortam içinde bulunan aile, birey üzerine fazla baskı yapamaz. Böylece bireyin, kişiliğini geliştirme olanağına sahip olabilir. Kanımca, etkileşimci çerçeve çekirdek ailenin çözümlenmesine daha fazla katkıda bulunabilir. Şimdi de yapısal-işlevsel çerçeveye bir göz atalım.

"Yapısal-işlevsel çerçeve: Bu çerçeve aileyi, toplumsal bir alt sistem, toplum için belirli işlevleri yerine getiren toplumsal bütünsel sistemin çok sayıdaki bileşenlerinden biri gibi dikkate alır. Diğer yandan yapısal-işlevsel yaklaşım ailesel sistemi, tüm olarak toplumsal sistemi ayakta tutmak anlamına gelen roller ve statüler ağına uygun olarak hareket eden bireylerden meydana gelmiş bir birim gibi dikkate alır. Bu çerçeve, aile incelemesinde aynı şekilde ailenin diğer üyelerinin rol beklentilerini, öznel eğilimleri, referans gruplarını, durumların tanımlarını ve sistemin ayakta durma mekanizmalarını, kısaca ailesel yapıyı açık davranışa dönüştürmek için arabulucu gibi etki gösteren tüm öğeleri devreye sokar. Böylece yapısal-işlevsel yaklaşım, bazen bireysel ailelerin özel davranışlarını dikkate alan mikro-işlevsel, bazen de aile ile ilişkili kurumların bir çözümü için faydalı soyutlanma olarak makro-işlevsel bir yaklaşımdır. Bu çerçevenin kullanıldığı aile sosyolojisi incelemeleri, genel olarak aileyi dışsal etkilere ve diğer toplumsal ajanlarla (okul, iş-ortamı, pazar, vb.) olan işlemlere açık bir sistem gibi dikkate alır." (2)

Bu çerçevede önemli olan bütünsel sistemdir. Aile gibi tüm kurumlar, bu bütünsel sistemden gelen emirleri yerine getiren bir alt sistem gibi dikkate alınırlar. Aile üyeleri de, aileden gelen emirlere boyun eğerler. Böylece birey, hiçbir insiyatife sahip olmayan, uzaktan kumandalı bir robotu andırmaktadır. Bu görüş açısının, Durkheim'ın toplumsal bilinç ve birey arasında kurduğu ilişkiye benzediğini hatırlatalım. Bu yaklaşımda temel amaç toplumsal düzen olduğu için, toplumsal aktörden, kurallar kendi çıkarlarına çok ters düşse de, toplumsal normları olduğu gibi kabul etmesi ve ona göre davranması istenir. Şimdi de durumsal çerçeveyi ele alalım.

"Durumsal çerçeve: Durumsal yaklaşım bireyin içinde bulunduğu toplu durumu veya bu duruma bireyin açık yanıtını çözümler. Durumcular, etkileşimcilerle birlikte ailenin sürekli bir biçimde karşılıklı etkinlik gösteren bir kişiler birliği olduğunu kabul ederler; etkileşimcilerin ötesinde aileyi davranış için toplumsal bir durumu "yaratan" olarak incelerler. Bu düşünürler tarafından aile, çocuğa etki eden bir uyarı birisi gibi algılanır. Aile, dış etkilere açık olarak düşünülür. Bundan başka aile, üyeleri için bir uyarı kaynağı oluşturabilse de, bu konuda tek kaynak değildir."(3)

Bu çerçeve, bireyin davranışında durumun önemini vurgulaması açısından dikkati çeker. Bireylerin tarihsel boyutta farklı zamanlarda ve birbirinden farklı mekanlarda veya ülkelerde farklı davranacağı düşüncesini getirmesiyle, bu çerçeve daha evrensel nitelik kazanmaktadır. Şimdi de kurumsal çerçeveyi ele alalım.

"Kurumsal çerçeve: Bu çerçeve evlilik ve aile incelemelerinde ilk kullanılanlardan biridir. Bu çerçeveye XIX. ve XX. yüzyılın başındaki incelemeler girer.: Marx'ın, Egels'in, Morgan'ın, Durkheim'ın ve Maussunkiler. Bugün ise, Carl C. Zimmerman'ın M. Sussman'ın ve Sirjamaki'nin incelemelerinden söz edebiliriz. Bu yaklaşımda, evlilik ve aile kurumu, onu oluşturan parçalar tarafından ayakta tutulan bir organizma, bir sistem gibi dikkate alınan bütünsel toplum içine yerleştirilir. Bu nedenle, bu yaklaşım yapısal-işlevselci yaklaşımla belirli bir benzerlik gösterir. Ondan farklı yanı, betimsel, tarihsel ve karşılaştırmalı araştırma konusunda ısrar etmesidir. Bu yaklaşım ailenin diğer kurumla ve kültürle olan uzlaşmalarına da ilgi duyar."(4)

Bu yaklaşım, aileyi farklı zaman ve mekan boyutlarında ele alıp karşılaştırır ve belirli toplumların belirli aile yapılarına sahip olacaklarını varsayar. Daha genel bir ifadeyle söylersek, her kültürel ortamın belirli bir toplumsal yapıyı oluşturduğunu, bu toplumsal yapının da belirli bir aileyi doğurduğunu belirtebiliriz. Birey, aile ve toplum arasındaki ilişkiler, belirli bir kültürel ortam içinde çözümlenmelidir. Son olarak da gelişim çerçevesine bir göz atalım.

"Gelişim çerçevesi: Bu çerçevenin, etkileşimci çerçeveyle çok sayıda ortak noktaları bulunmaktadır; Etkileşimci çerçeve gibi aileyi karşılıklı birbirlerini etkileyen bir kişiler gurubu gibi dikkate alır; bununla birlikte roller içsel olarak ikiye ikiye birbirine bağlanmış gibi ele alınır (Örneğin, koca-baba, oğul-kardeş rolü vb.). Normlar, bu konumların herbiri için rolü, karşılıklılığın nasıl ayakta tutulması gerektiğini ve bu rollerin, bu konumları işgal eden kişilerin yaşı ile nasıl değişmek zorunda olduklarını saptarlar. Bu samimi küçük grup, önceden tahmin edilebilecek doğal bir tarihe sahiptir; aşamaları devrelere göre cereyan eder: Karı koca çiftiyle başlar, çocukların doğmasıyla gittikçe karmaşıklaşarak gelişir, sonuçta çocukların evlenmesi ve meslek sahibi olmasıyla da yeniden başlangıçtaki çift ile sınırlanır. Ailesel grup üyelerinin yaşlarına ve kompozisyonuna da etki eden değişmeye koşut olarak, etkileşimin niteliği ve tipi de evrimleşir. Her kişi temel isteklerini tatmine kalkışır; başlangıçta ebeveynler ve çocuklar arasındaki uyum ortamı, istemlerin ve beklentilerin değişmesiyle birlikte uyumsuzluk ortamına dönüşebilir."(5).

Bu çerçeve, aile yapısının zaman süreci içinde sürekli değiştiğini kabul eder. İlk evlilik yılları, çocukların dünyaya gelmesi, büyümesi, çocukların evlenip ayrılması aşamalarındaki aile içi ilişkiler, sürekli değişmektedir. Birey aile ve toplum ilişkilerini çözümlerken, tüm bu noktaların dikkate alınması gerekmektedir. Yukarda sözünü ettiğimiz bütün bu çerçevelerin her birinden yeri geldikçe çözümlerimizde faydalanacağız.

İnsanlar toprağa yerleştikten sonra topluluk biçiminde yaşamaya başladılar. Orta ve Uzak Doğu imparatorlukları bu topluluklara ilk örnekler olarak gösterilebilir. Mısır, Mezopotamya, Hitit, Pers imparatorlukları birer topluluk niteliği gösteriyorlardı. Aile ve birey topluluklarının içinde erimiş gibiydi. İlk demokrasinin ortaya çıktığı Antik Yunan'da topluluk demokrasisi gözleniyordu. Birey için değil, topluluk için demokrasi söz-konusuydu. Her site bir topluluktu. Site içinde alınan karara karşı

bireyin kendi düşüncesini söyleme hakkı yoktu. Roma site devleti, Yunan site devletlerinin bir uzantısı gibi kuruldu; imparatorluğa döndükten sonra, eski imparatorlukların ve site devletlerinin bazı özelliklerini kendi içinde bütünleştirdi. Toprağa yerleştikten sonra, baba egemenliği söz konusu olmuştu. Toplulukların tüm kuralları, erkeğin çıkarları doğrultusunda düzenlenmişti. Roma aile hukuğu da, baba egemenliğini daha da pekiştirerek sözkonusu kuralları yazılı hale döndürdü. Antik Yunan siteleri ve Roma İmparatorluğu köleci toplumlardı. Bu nedenle toplumun büyük bir kesimini oluşturan kölelerin bireysel ve ailesel haklarından söz edilemezdi. Roma İmparatorluğu döneminde ortaya çıkan hristiyanlık, tüm feodal beylikler üzerinde egemenlik kurdu. Feodal toplumun kuruluş ve işleyişinde dinsel kurallar belirleyici rol oynadı. Böylece sanayi devrimine dek toplumlar teokratik bir nitelik kazandı. Bireyin topluma karşı görevlerini, toplum içindeki yaşamının anlamını, dinsel değerler belirledi. Bireyin evlenmesi, aile kurması da dinsel kurallarla belirlendi. Bireyin toplum, evlenme biçimine, aileye karşı gelmesi, bundan böyle tanrıya karşı gelme anlamını taşıyordu. Kısaca din, toplumun ideolojisini oluşturmuştu. Topluma, aileye karşı gelen kişiler, dinsel mahkemeler olan engizisyon mahkemelerinde cezalandırılıyorlardı. Birey tüm yaşantısının, kaderinin doğa üstü güçlerle belirlendiğine inanıyordu. Feodal toplumları dinsel topluluklar olarak adlandırabiliriz. Sanayi devrimine kadar geçen aşamalarda bireyin ve ailenin topluluk içinde emildiğini söylersek, pek de yanlış olmayız.

Sanayi devrimiyle kurulan kent temelli toplumlarla birlikte birey, aile ve toplum ilişkileri temelden değişti, Tarımsal üretimin ve feodal kuralların boyunduruğundan kurtulan insanlar, aklın, mantığın ve nesnel deneylerin yardımıyla daha özgür bir toplum yarattılar. Toplumun kuruluşunu ve işleyişini sağlayan kurallar bundan böyle doğüstü kaynaklı değil, insan aklına ve mantığına dayalı olacaktı. Sanayi devriminden sonra çeşitli uluslar tarih sahnesine çıktılar. Sanayi devrimini izleyen yıllarda her ulusun iki kesimden oluştuğu görülür: Birincisi kırsal kesim, ikincisi kentsel kesim. Kırsal kesimler bir süre topluluk niteliğini sürdürmeye devam ettiler. Bugün de az gelişmiş ülkelerde kırsal kesimler bu özelliği sürdürmeye devam etmektedirler. Bu konuda gözlemlerimize dayanan bir örnek verelim: Köylerde genellikle evin kapıları açıktır. Gelen misafir evsahibine seslenir ve selam vererek kapıyı itip içeri girer. Topluluk yaşamı

olduğu için birey, aile, topluluk ayırımı pek fazla değildir. Köylerde çoğunluk akraba olduğundan, komşusunun evine kendi eviymiş gibi girer. Kentlere geldiğimizde, her ailenin bir evi veya bir apartman dairesi vardır. Kapılarının üzerinde kilit vardır ve genellikle kapılar kilitlidir. Gelen komşular veya yakınlar kapının zilini çalar, evsahiplerinin gir demesinden sonra, eve girme hakkını elde eder. Görüldüğü gibi kent toplumlarında aileler, belirgin biçimde sınırlarını çizmişlerdir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, kent ailelerinin oturdukları ev veya apartman dairesi içinde, aile üyeleri tüm oda veya bölümlere izinsiz girme haklarına sahiptirler. Bu aile türleri, gelişmiş sanayi toplumlarının ve geleneksel toplulukların aile türleri arasında bir geçiş aşamasını yansıtmaktadırlar. Gelişmiş sanayi toplumlarında, sadece aile toplumla olan mesafesini çizmekle kalmamış, birey de hem toplum ve hem de aile ile ilişkilerinde araya mesafe koymuştur. Bireysellik en doruk noktalarına ulaşmıştır. Gelişmiş sanayi toplumlarındaki kent ailelerinde, çocukların bile kendi odaları vardır. Sadece çocuklar ebeveynlerinin odalarına girerken kapıyı çalıp müsaade istemekle kalmazlar, ebeveynler de çocuklarının odasına girerken aynı davranışı gösterirler. Bu örnek bize, topluluk ve toplum içindeki aile, birey yaşamı konusundaki farkı açıkça ortaya koyuyor. Geleneksel toplumlardaki toplumsal yaşamda temel amaç topluluğun yaşamıdır. Tüm toplumsal kurallar ve olanaklar topluluk yaşamının sürmesi amacıyla seferber edilmişlerdir. Sanayileşmiş modern toplumlarda ise toplumsal yaşamın amacı bireyin toplumsal yaşamıdır. Topluluklarda birey gözardı edilmiştir veya birey topluluk yaşamına direnemez. Toplum yaşamında ise her birey kendi öz fikir ve düşüncelerini toplum yaşamına karşı savunma hakkına sahiptir. Bireyin, kendi fikir ve düşüncelerini ifade etme ve yayma özgürlüğü bulunmaktadır. Birey bu fikirleriyle çoğunluğu ikna ettiğinde, söz konusu olan toplumsal normlar değişir. Toplumun kuruluş ve işleyiş kuralları akla ve mantığa dayandığından, toplumda aksıyan yönlerin, bireyin düşüncesiyle gündeme gelmesi, bunların değişmesine yol açmaktadır.

Başda da belirttiğimiz gibi, aile toplumun mikro boyuttaki bir yapısıdır. Bunun anlamı toplumda ortaya çıkan sorunların büyük bir bölümünün aile içinde de var olmasıdır. Toplum, çıkarları, istemleri, konumları ve vb. birbirinden farklı olan toplumsal aktörlerden oluşmuş toplumsal bir birimdir. Bu toplumsal aktörler uyumaz ve hatta karşıt çıkarlarına

rağmen, nasıl oluyorda bir toplum içinde birlikte yaşayabiliyorlar. Aydınlanma çağı filozoflarının da belirttiği gibi, bu toplumsal aktörler, asgari müştereklerde anlaşarak bu yaşamı sürdürebiliyorlar. Toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından kabul edilen normların belirlediği toplumsal yaşam oyununda, aktörler rollerine sadık kaldıkları ölçüde toplumsal yaşam varlığını sürdürebilir. Toplumsal değişme ve evrim bu oyunun koşullarını değiştirebilir, bu durumda ekonomik diyebileceğimiz dönemler başgösterir. Bu durumda, toplumsal aktörler yine bir araya gelip yeni kuralları saptarlar. Bu süreç tarih sahnesinde sürekli gündeme gelmiş ve gelecektir. Aile de çıkarları, istemleri, konumları vb. birbirinden farklı toplumsal aktörlerden oluşmuştur. Eskiden aile yaşamını, ailenin dışındaki doğüstü kaynaklı kurallar belirlemekteydi. Aile üyeleri de bu kurallara uyuyorlardı. Bugün gelişmiş toplumlarda ortaya çıkan çekirdek ailede, aile üyeleri karşılıklı olarak, kendi iradelerine dayalı, bazı hak ve görevlere sahiptir. Örneğin baba-erkil ailelerde, baba hanımı ve çocukları konusunda sonsuz hakka sahipti. Bugün ise babanın çocuğu konusunda olduğu kadar, çocuğun da baba üzerinde belirli hakları vardır.

Parsons, bir taraftan Amerikan ailesi ile ilgili çözümlerinde, bazı düşüncülerin belirttiği gibi ebeveynlerin çocuklarıyla ilgilenmediklerini onları başı boş bıraktıkları düşüncelerine katılmamaktadır. Ona göre, Amerikan toplumu bağımsız kişilik geliştiren, girişken insanlara gereksinme duymaktadır. Çocuk, önemli durumlarda, tek başına karar verme gücüne sahip olmalıdır. Bizim çocuğu toplumsallaştırma biçimimiz, sorumluluk olarak nitelenemez, tam aksine çocuğun bağımsız kişilik geliştirmesi için, ona olanak tanımak temeline dayanır. Bu görüşleri ileri süren Parsons, diğer yandan, aile içi rol dağılımında, araçsal ve anlamsal roller ayrımını yapar. Erkeğin araçsal rolleri, kadının da anlamsal rolleri üstlenmesi gerektiğini ileri sürer. Erkeğin aile ile diğer bürokratik kurumlar arasında köprü görevi ve daha çok ailenin dışındaki işleri yapmasını belirtir. Kadının ise ev içi işleri yapması gerektiğini ileri sürer. Bu yaklaşım, geleneksel ailedeki cinsiyete dayalı işbölümünü hatırlatmaktadır. Dolayısıyla, çağdaş ailelere uygulanamaz. Zaten birçok düşünür, Parsons'un bu görüşlerini eleştirmişlerdir.

"Bu konuyla ilgili olarak, bir de Elisabeth Bott'un kuramına bir göz atalım: Rol ayrımı derecesi, eşlerin evin dışındaki ilişki ağlarının yoğunluğuna bağlıdır. Çift, akrabalık, dostluk ve komşuluk ağı ile ne

denli sıkı ilişkiye sahipse, bu ağ o denli yoğundur, eşler arasındaki ilişkiler de o denli ayrılmıştır ve hiyerarşileşmiştir. Aksine, bu ağlar ne denli az yoğun ise, erkeksi ve kadınsı roller arasındaki ayırım da o denli azdır."(6)

Çekirdek aile, akrabalık grubundan bağımsızdır, komşularla ilişkileri en alt düzeye inmiştir, sadece eşlerin dostlarıyla belirli bir ilişki içindedir. Bu nedenlerle, kentlerde karşılaştığımız çekirdek ailede kadının ve erkeğin rollerinden söz edemeyiz. Eşlerin her biri aile içi ve dışı tüm işleri yapabilirler.

Aile içi ilişkileri yakından çözümlemek için bazı önemli kavramlara başvurmak gerekir. İşte bu kavramların en önemlilerinden biri de güç kavramıdır. Bir toplumda, bir grupta gücü elinde bulunduran toplumsal aktör, yaşadığı toplumsal birime egemen olur. Bu konuda yapılacak çözümlemelerde gücün kaynağını sorgulamak gerekir. Aşağıda da göreceğimiz gibi güç, özdeksel, tinsel bazı kaynaklardan ileri gelebilir: Maddi geliri yüksek olan eş, aile içinde genellikle egemendir. Bu konuda çalışmayan eşin ekonomik olarak eşine bağımlı olması, buna en iyi örnektir. Eğitim ve bilgi düzeyi de diğer bir güç kaynağıdır. Eğitim düzeyi düşük olan eş, aile içi ve dışı konularda karar verme söz konusu olduğunda, ikinci derecede söz sahibi olur. Gücün sonuçlarını, karar alma ve uygulama mekanizmalarında gözleyebiliriz. Gücün kaynağını ve sonuçlarını ortaya koyan diğer önemli bir etken de, aile içi ve ailenin diğer toplumsal ajanlarla, özellikle de akrabalık grubuyla olan ilişkiler sistemidir. Bu ilişkiler sistemi toplumsal aktörün statüsünü belirler. Bazı etnik gruplarda gelinin veya damadın önemi yoktur, onlara söz hakkı verilmez; buna karşılık dayıyeğen ilişkisinden doğan yeğenin önemi büyüktür. Yeğen dayısının sahip olduğu güçleri kullanabilir. Evlenmeyi iki akrabalık grubu arasındaki bir değişim olarak dikkate alabiliriz. Aile oluştuktan sonra da eşler arasında sürekli bir değişim söz konusu olur. Bu değişim eşit güçlere sahip eşler arasında gerçekleştiğinde, demokratik bir aile yapısından söz edebiliriz. Eşlerden birinin daha güçlü olması, ana-egemenliğini veya baba-egemenliğini doğurur. Değişim eşit olmadığında, değişimden daha fazla pay alan tarafın otoritesinden söz edebiliriz. Bu aile yapısına da otoriter adını vermekteyiz. Bu ailede, eşlerden birisinin baskısı, diğerinin boyun eğmesi söz konusudur. Çalışan iki eşden biri hem dışarda gelir getiren bir işte çalışıyorsa, burada eşit olmayan bir değişimden söz edebiliriz. Ev içi ve

dışı işler dürtütlük ve hakkaniyet temeline dayınmalıdır. Bunun gerçekleşmesi için eşler arasında görüşme yapılmalıdır. Görüşmenin konusu eşitlikçi bir işbölümünün gerçekleştirilmesi amacını taşımalıdır. Eşlerden birinin hep alan, diğerinin hep veren olması ve bu durumun sürdürülmesi için, alan tarafın baskı yapması, çatışmayı doğuracaktır. Çatışma, bazen de psikolojik veya toplumsal patolojik vakaları doğurabilir. Bu genel bilgileri verdikten sonra, şimdi de bu kavramların açıklanmasını ve bu konuda ileri sürülen açıklama modellerini görelim

Güç, Görüşme, Çatışma

"Bütün düşünürler gücün en soyut kavramlardan biri olduğu konusunda hem fikirdirler. Güç, bir aktörün, isteyerek veya istemeyerek, arzu edilen bir yönde diğerinin davranışını yönlendirme potansiyeli veya aktüel yeteneği olarak tanımlanır. Bu amacın sürekliliği kadar, değişebilirliğinin de olduğuna işaret edelim. Böylece güç işleme ilk sınırlamayı koymuş oluyoruz"(7)

Fakat ailesel etkileşimin çözümü için, bu kavramın yerindeliği tartışıldı. "Kimmel ve Hens gibi bazı düşünürlerin, bu kavramın tarihsel ufku daha çok sınırladıkları görüldü; çünkü onlara göre, evliliksel dinamik, karşılıklı ilkesinden çok, karşılıklı özdeşleşme ve eşitlik aracılığıyla daha iyi tanımlanmaktadır." (8) "Rollins ve Bahr gibi diğer düşünürler, güç kavramına daha büyük bir önem vermektedirler, fakat çatışma durumlarına uygulanmasını sınırlarlar. Güç ve kontrolün, sadece karı-kocaya ilişkin değişimin bulunduğu eşler arasında bir çatışma çıktığında anlam kazandığını düşünürler." (9) Oysa ki görüş açıları, aynı zamanda, hem kaçınılmaz ve hem de tartışılabilir olarak görülür. Eylem yörüngelerinin bağdaşmazlığı aracılığıyla tanımlandığında çatışmanın, her ortak yaşamın (sadece mutlak biçimde kaynaşabilen ve kendi üzerine kapanmış olduğu durum hariç) yönetilmesi gereken çıkar veya seçim farklarını içermekte olduğu görülür. Bu durumda güç, durmadan işin içine girer. Bunun tam karşıtı durumda da, aile içinde büyük bir çıkar ve fikir birliği olabilir, böylece de güç kavramının uygulanması da büyük ölçüde sınırlanır. Bu birliğe, nasıl ulaşıldığını, bu birliğin nasıl biçimlendiğini içermeyen bir perspektifin tamamlanmış olduğu söylenemez. Her grupta, Blalock ve Wilken gibi düşünürlere göre, durumların simgesel bir tanımını yapmak uygundur ve bu eylemler gücün uygulanmasının temel bir bileşeni gibi görünür. Bu perspektif içinde, eşler arasındaki güçlü bir eşitsizlik durumunda, herbirinin

kozları karşılaştırılabilir. Bu bize, açık bir biçimde ortaya çıkabilecek çatışmaları durdurmak için iyi bir olanak sağlar gibi görünmektedir.(10)

"Güç kavramı çokboyutludur. Karar, ailesel gücün düzeylerinden sadece bir tanesidir. Varlık, zaman, çaba gibi kaynakların belli amaçlar için kullanılması kararı buna örnektir. Belirleme gücünü, ayırma gücünden farklı düşürmek gerekir. Ailenin gereksinimleri için toplam kaynakların belirlenmesi gücünden söz edebiliriz. Bunu somut örnek olarak ta, eşlerin mesleksel çalışma sürelerinin belirlenmesini gösterebiliriz. Oysa ki, bu ayırmada, gücün bölüşümü konusunda iki farklı sonucun ortaya çıktığı gözlenir. Gerçekten, gözlenen çiftlerin büyük bir bölümü kaynakların ayrılması konusunda eşitlikçi normlara ve pratiklere sahip oldukları, toplam kaynakların belirlenmesi konusunda ise evin reisi olan erkeğin bu konuya pek karışmadığı söylenebilir."(11)

"Gücün uygulanması konusunda, yetkinlik alanları birbirinden ayrılabilir. Geleneksel ailelerde kadının ve erkeğin yetkinlik alanları birbirinden ayrıldığı için, muhtemel bir çatışma sınırlanmış olmaktadır. Scanzoni'ye göre ise, eşlerin yetkinlik alanı aksine savaşımlı ve kavgayı artırabilir." (12) "Yetkinlik alanlarının bölüşümü asimetrik olabilir. Aktörlerden biri diğerinin yönettiği sektörlerin daha önemli olduğunu algılayabilir veya birinin yönettiği sektör diğerini ilgilendirmeyebilir: Örneğin dairenin dekorasyonu." (13)

Toplumda olduğu gibi, aile içinde de herkes gücü ele geçirmek ister. Güçlü olan, iktidarı ele geçirir ve yaşadığı toplumu veya aile gibi grubu yönetme hakkına sahip olur. Güç eşit bir biçimde paylaşılmadığında, hiyerarşik bir yapı oluşur. Hiyerarşik bir yapı çatışmanın kaynağını oluşturur. Konuya tarihsel boyutta baktığımızda, anaerkil dönemde anne, baba-erkil dönemde ise baba gücü eline geçirmiş ve ailede yönetici durumuna geçmiştir. Çağdaş demokratik ailede ise paylaşım, hak ve yerindelik gibi kavramlara dayanan eşitlikçi bir aile yapısı ortaya çıkmıştır. Anne, baba ve hatta çocuklar eşit haklara sahip olmuşlardır.

Aile içinde kim gücü elinde bulundurur ve neden? Bazı düşünürlere göre aile içinde en fazla kaynağa sahip olan kişi bu gücü ele geçirir. Milkiyetin aneden kız çocuğuna geçtiği anaerkil dönemdeki kadının gücü bu biçimde açıklanabilir. Fakat kaynak düzeyi ne olursa olsun, aktörün gücünü etkileşim ağını niteleyen özellikler şunlardır:

a) "Etkileşimde bulunan kişi rollerinin sayısı. Aile gücü incelemelerinde genellikle eşlerin gücü araştırma konusu yapılmıştır, fakat akrabayla ilgili olan, örneğin erkek kardeşler ve kızkardeşler arası alanlar, söz konusu edilmemiştir. Gerçekte eşlerin gücünü koşullandıran bu ikinci alanlardır.(14)

b) Çekirdek aile ve akrabalar arasındaki etkileşimin yoğunluğu.

c) Aile içinde görevlerin farklılaşma derecesi.

Sonuçlardan süreçlerin incelenmesi, yapıların veya etkileşim ağlarının çeşitliliğini temel konu haline getirmiştir.

Aile içindeki güç kavramını açıklığa kavuşturmak için, görüşme kavramını ele almak gerekir. Görüşme, ailesel değişimde (değiş-tokuş, échange) söz konusu edilir. "Scanzoni, gücün uygulamaya konulmasının incelenmesi, aile içinde değişim kurallarının oluşumunun ve dönüşümünün çözümlenmesi gerektirdiğini söyler.(15) Değişim terimlerinin bu yapısını yakından inceleyelim. Bu konuyla ilgili olarak sırayla üç yorum modeline baş vuralım: Mekanist, karşılaştırmacı, dinamik kültürcü.

Mekanist model "Değişimi nesnel biçimde tanımlanmış bir masraf ve ödül ilişkisi gibi kavramlaştırmayı içerir. İki terimin ilişkiye komması bizi kazanç kavramına götürür. Aktörün davranışı, bu kazancın en üst düzeye çıkarılması için bir deneme gibi düşünülür. Tatmin kazanca bağlıdır ve tatmin etkileşimin devam ettirilmesi isteğini birlikte getirir. Bu çerçevede görüşmenin biçimi, serbest piyasa ekonomisinde fiyatın arz ve talep mekanizmasıyla belirlenmesi biçimine benzemektedir."(16)

"Bu tip bir model Blood ve Wolfe'un perspektifine temel teşkil eder. Uygun kaynaklar saptandığında, eşler arasında güç kavramından söz etmeye gerek duyulmaz; çabaların (masrafların) bölüşümü verimliliğin en üst düzeye yükselmesi ilkesini izler."(17)

"G. Becher'in ilk makalelerinde çocuk konusunda buna yakın bir kavramlaştırmayla karşılaşmaktayız. Çocuk ebeveynler için fiili bir tüketim malı gibi algılanır. Ebeveynler, kaynaklarına uygun olarak (özellikle parasal, o halde "nesnel") dünyaya getirilecek çocukların sayısını veya bakım niteliğini değiştirebilirler."(18)

Bu iki uygulama durumunda, ailesel çerçevenin özelleştirilmesi, verilmiş ve değişmez olarak farzedilen değerlerin bulunduğu masraf-Kazanç hesabına bağlıdır. Rodman'ın kültürcü görüş açısı bundan farklı değildir.

Sadece biraz farklı bir biçimde kaynakları tanımlar.

Görüldüğü gibi, mekanik modele göre eşler arası ilişkiler maksimum kazancın elde edilmesine göre biçimlenir. Eşitlik gözardı edilmektedir. Örneğin eşin çalışması aile için daha kazançlı bir durum gösterdiğinde çalışmasına izin verilir, aksi takdirde evde kalıp evişi ve çocuklara bakması daha karlı görüldüğünde, dışarda çalışmaz.

Karşılaştırmacı model.

"Önceki durumda aktör davranışını psikolojik eğilimler veya öznel faydalılık aracılığıyla yönettiği halde, burada tatmin düzeyi iki referansyel ile belirlenir: Karşılaştırma düzeyi (veya ölçütü) ve alternatiflerin karşılaştırma düzeyi. Thibaut ve Kelley (19) tarafından kazandırılan bu kavramlar, aile sosyolojisinde değişim (değiş-tokuş) kuramlarında geniş bir biçimde ele alındı. Karşılaştırma düzeyi, bu durum veya bir eylem konusunda belli bir sosyo-kültürel ortamın olanaklı veya yasal veya normal gibi dikkate alındığı beklentilerin tümü tarafından tanımlanabilir. Böylece evlilikte ve aile yaşamında olması gereken tasarımlar oluşturulur. Bu ortak tasarımlara göre birey, durumunu değerlendirir: Kontratı yerine getirip getirmediğini engellenip engellenmediğini veya tüm istemlerinin bütünüyle karşılanıp karşılanmadığını değerlendirir. Bu karşılaştırma kavramı yardımıyla roller kuramı (Bu kuramda bireyin eylemi, çevresindeki diğer kişilerin beklentileriyle belirlenir.) ve davranışın iktisadî kuramları birbirine bağlanabilir. Alternatiflerin karşılaştırma düzeyi kazançlar (ödülleri) -masraflar dengesinden başka bir şey değildir. Toplumsal aktör aynı kazancı, farklı bir masrafla başka bir ilişki içinde elde edebileceğini düşünebilir. Aktörün eylemini, kazançların karşılaştırılması yönlendirir, sonuçta aktör olanakların en iyisini seçer. Aktör, bazı engellemelerle karşılaşabilir, fakat bundan daha iyi bir alternatif görmediğinden, bu duruma katlanır."(20)

"Bu karşılaştırmacı model, daha öncekine göre değerlerin durgunluğunu muhafaza eder: Eylemin amaçları, masraf ve kazançların tanımı etkileşim boyunca değişmemektedir. Bu model bazen yardım toplama hipoteziyle tamamlanır. Belirli bir tatminsizlik, (örnek olarak şu olgu alınabilir: Kültürel model tarafından müsaade edilen istemler, yaşanmış gerçeğe uymaz) yeni alternatiflerin araştırılmasıyla kendini ortaya koyar. İlk zamanlarda, bu alternatifler göz önünde olduğu halde denek onları görmez. Karşılaştırmayı düşünmez. Daha sonra, tatminsizlik onu harekete geçirir: on-

ların varlığından haberdar olur ve kendisine daha fazla umut verdiğini gördüğü ilişkiyi veya stratejiyi seçer. Bu anlamda iki referansyel, eşzamanlılıktan çok, ard ardalık devreye girerler."(21)

"Karşılaştırmacı modelin statikliğinin diğer bir görünümü, iki referansyelin istikrarlı gibi verilmiş olması olgusunda yatar. Fakat, bu model ne aktörün kendisini şu gruptan çok başka bir grupla karşılaştırması, ne de evlenme felsefesinin birini diğerinden çok tercih etmesini açıklayamamaktadır. Oysa ki, Blalock ve Wilken'in işaret ettiği gibi, kabul edilmiş karşılaştırmacının seçimi, göreceli bir engellenmenin varlığının belirlenmesi için temeldir."(22)

Karşılaştırmacı modele göre, eşler arası ilişkileri her bir eşin kendisini çevresindekilerle karşılaştırması sonucu vardığı kararlar belirler. Eş seçimi konusunda bile, müstakbel eşler arasında karşılaştırma yaparak bir eş seçilir. Aile yaşamında sürekli engellemelerle karşılaşan bir eş, kendi durumunda olan kişilerle kendisini karşılaştırır, kendi durumunun çok kötü olduğuna karar verdiğinde boşanmaya bile karar verebilir. Karşılaştırmacı model, eşler arası ilişkilerde eşitsizliği göz ardı edebilmektedir. Bu modele göre, geleneksel toplumlarda, babanın egemen olması, kadının kendisini ikinci sınıf bir kişi görmesi, normal olarak kabul edilecektir. Bunun nedeni, bu olgunun tüm ailelerde böyle olmasıdır. Kendisini, çevresindeki kişilerle karşılaştıran eş, bu durumu kabullenecektir. Bir toplumda kadınların büyük çoğunluğunun eşleri tarafından dövülmesi, kadının kendisini diğer kadınlarla karşılaştırması durumunda vardığı karara göre, normal bir olgu olacaktır.

Genetik kültürcü model.

Daha önceki iki modelin en açık tehlikesi totolojidir. Değerler ve kaynaklar önceden tanımlanmamış ve hiyerarşileşmemiştir, fakat bununla birlikte istikrarlı oldukları farzedilmektedir; masraflar ve ödüller terimleri aracılığıyla yapılan her kavramlaştırmanın mucizevi bir biçimde olgulara giydirildikleri görülür.

"Bu tehlike karşısında, değişime (değiş-tokuş) temel teşkil eden değerlerin ikili bir anlam içinde görüşüldüğünü kabul etmek gerekir. Aktörlerin bu değerleri, farklı ölçütler yardımıyla karşılaştırdıklarını ve onları değişimde merkez gibi yargıladıklarını göstermek gerekir. Bu önemli noktayı geliştirelim.

A) Değerlerin karşılaştırılması

Ailesel değişime temel teşkil eden mallar çeşitlidir: Hizmetler, duygular, statüler vb. Aktörün gücünü kaynaklar aracılığıyla belirlemek için, malları karşılaştırmak gerekir. Oysa ki, bunun için birçok ölçüt kültürel olarak meşrulaştırılmıştır. Örneğin, evsel hizmetler, ya pazarda geçerli olan değer terimleri, ya kaybedilmiş ücret terimleri, ya da harcamış enerji miktarı veya duygusal değerler aracılığıyla değerlendirilebilirler. Kendi durumunu karşılaştırmak için aktörün ele aldığı ölçütler değerlendirme kuralı olarak adlandırılabilir. Bu baremler genellikle değişim sistemi içinde bilinçli olarak ele alınmazlar. Bunlar kriz ve tansiyonun yüksek olduğu durumlarda, aktörlerin işleyiş modellerini yeniden tanımlamak zorunda olduklarında çıkarlar. Bu bilinçsiz veya yarı-bilinçsiz nitelik bu ölçütlerin görüşülmesini engellemez."(23)

B) Dürüstlük kavramı

"Değerlendirme ve paylaşım norm kavramları doğal olarak dürüstlük kavramını birlikte getirir. Dürüstlük kavramı, bir aktörün çabalarının veya yatırımlarının toplamı ile aldığı aylıklar veya ikramiyeler arasındaki bir ilişki biçimi gibi tanımlanabilir. Bizim görüşümüze göre, katkıları ve aylıklar arasındaki değişmez bir oranlılıkla dürüstlüğü tanımlamak yanlış olacaktır. Bu oranlılık dürüstlüğün olasılıklı durumlarından sadece birisidir.

C) Ereklere hiyerarşikleştirilmesi

Görüşmelerin çözümlenmesinde dikkate alınan üçüncü genel ölçüt ereklere değeri (duygusal, ekonomik, kas gücü olabilir) çok geniş bir biçimde grup üyeleri tarafından ilgilenilen ortak mala bağlıdır. Oysa ki, Batı kültürü aileye birçok amaçlar verir: Eşlerin duygusal doyuma ulaşmaları, ekonomik yaşamın sürmesi, statünün elde edilmesi, dünyaya getirme ve çocukların eğitimi vb. bu amaçların birine atfedilen öncelik yargısı, kaynakların uygun düşen bir değerlendirmesini birlikte getirir. Örneğin, anlamsal değerler, (duygusal iletişimin ağır bastığı çeşidinde) severek veya ortak yaşamı paylaşacak bir arkadaş seçimi gibi gerçekleştirilen evliliklerde en önde gelen kaynak olacaktır, halbuki ekonomik yaşamı sürdürme endişesiyle yapılan bir evlilikte ikinci sırayı işgal edecektir. Bazı araştırmacılara göre, Straus gibi, iletişim gibi bir kaynak, günlük işleyişin dikkatle değer güçlükleri karşısında bulunan işçi ailelerinde daha az önemli olarak değerlendirilir, çünkü değiştirilemeyecek durumlar

konusunda uzunboylu iletişimde bulunmak aktörlere bir kozdan çok, bir çatışma kaynağı gibi görünür." (24)

D) Ait olmaların hiyerarşisi

Bu erekliliklerin hiyerarşisi ile karşılıklı perspektif içinde, ait olmaların hiyerarşisi, meşruluk içinde ortaya çıkan ailesel gerçeğin bu dördüncü simgesel yapı biçimini oluşturur. Aile gibi bir grup çeşitli "biz" lerden oluşmuştur. Aile içinde üç meşruluk organı ayrılabilir:

--"biz-çift"

--"biz-aile"

--"ben-birey"

Bu ait olma çeşitliliği her grupta mevcuttur. Çağdaş aileyi bunlardan sadece birisiyle tanımlamak yanlış olacaktır. Buna karşılık, öncelik düzeni değişebilir. Bir yuvanın meşruluğu, eşlerin aile içinde duyduğu hazza bağlı olduğu veya eğitimin zorunlulukları (aile terbiyesi, biz-aile) aracılığıyla meşruluk kazandığı veya her türlü önceliğin bireye verildiği olgularından biri üzerine dayanabilir.

Değişim (Exchange) ve Karşılıklılık Biçimleri

Yukarıda sözü edilen simgesel yapı süreçleri, mekanist veya karşılaştırmacı modellerin terimleri aracılığıyla güç düşüstlük ve değişim yaklaşmalarının ne denli indirgemeci olduğunu açıkça göstermektedir. Genetik kültürcü yaklaşım daha verimli olarak ortaya çıkıyor. Bununla birlikte, çözümlemenin bu noktasında, bölüşüm normlarının ve düşüstlük yargılamalarının yapısal bileşeni olan karşılıklılık kavramını da bu modele ilave etmek gerekir. Bu kavram mekanist ve genetik modeller arasındaki farka açıklık getirme olanağını verir. Mauss ve daha sonra da Sahlins gibi etnologlar bağış ilkesinin karşılıklılık temeli üzerinde işlediği olgusunu aydınlığa çıkarmaya çalışmışlardı: Mauss'a göre, bağışta üç kural vardır: verme zorunluluğu, alma zorunluluğu ve geri verme zorunluluğu. (25) Blood'a göre, ailesel alanda, karşılıklılık, sadece karşılığın elde edilmesi için elde tutulduğundan geçerlidir.

Karşılıklılık, görünüşte karşıt olan iki normun vurgulanma biçimidir: Ticari ve topluluksal bölüşüm normları. Fakat burada, ek olarak kavramsal ayrımlar zorunludur.

En başta, karşılıklılık zorunlu olarak ne anında işler ve ne de ayrıdır. Açık olmayan bu kavram iki açık terimi biraraya getirir: Değişme ayrılan "süre" (sınırlı veya belirsiz) ve "yerindelik", yani "biz-çift" in

veya "biz-aile" nin otoritesine bağlı olan bireysel kaynakların sayısı (para, sevgi, zaman, fikirler vb.). Yerindeliliğin görüş çısından, bir değişim çok kaynaşımsal (katılanların çeşitli kaynaklarını içeren) veya sektörel (sadece bir nesne konusundaki yapılan bir kontrattaki gibi) olabilir. "Dürüstlük sorunun çözümü temeline dayanan bir incelemede, şu noktalara işaret edebiliriz:

a) Eşler, srenin tanımını değiştiğinde (belirlenmemişten, bitmişe değişen) topluluksal çözümlerden ticari çözümlere geçerler.

b) Eşler, değişken "yerindeliliğin" kaynaşımsal kutbuna yaklaşıldığı lde topluluksal çözümler seçerler.

c) Yerindelik normu ve bölüşüm normu arasındaki bağ, pay bydği lde daha dikkate değerdir.

Karşılıklılık zorunlu olarak doğrudan doğruya olmaz. A'nın, B'ye yükümlülüğü, nc bir kişi tarafından (C) dengelendiğinde, dolaylı karşılıklılık söz konusu olur." (26)

Aile içi ilişkilerdeki, ailesel dengeyi ve ahengi sağlayan bazı temel değer kavramları vardır. Kültürcü modelin vurguladığı karşılıklılık, dürüstlük ve yerindelik kavramları bu ilişkilerde belirleyici rolü oynarlar. Aile içi ilişkiler belirli bir değişim temeline dayanır. Eşler arasındaki bu değişim eşitlikçi bir temele dayandığında, modern demokratik çekirdek aileden söz edebiliriz. Ailesel yaşamın sürmesi için gerekli olan en önemli ögelerden biri gelirdir. Ailenin kuruluşunda bile, eşler karşılıklılık esasına uygun bir biçimde katkıda bulunmalıdırlar. Eşlerden birinin tüm ekonomik gereksinimleri karşılamasına karşın, diğer eşin hiçbir katkısının olmaması, ailenin dengesiz bir biçimde kurulmasına ve sürdürülmesine yol açacaktır. Kuşkusuz bu konu, ailenin içinde bulunduğu toplum yapısına bağlı olarak farklılık gösterecektir. Geleneksel toplumlarda bile bu karşılıklılık ilkesinin yürürlükte olduğunu gzliyebilmekteyiz. Eşlerden biri başlık verirken, diğeri buna eşdeğer olacak düzeyde ceyiz getirmektedir. Modern toplumlarda ise, akraba gruplarından bağımsız olarak kurulan ailelerde, eşlerin katkıları birbirine aşağıyukarı eşit olacak şekilde gerçekleşmektedir. Modern toplumlarda yapılan araştırmalar, genellikle evlenmelerin aynı meslek grupları içinde gerçekleştiğini göstermektedir: Doktorlar doktorlarla, öğretmenler öğretmenlerle vb. Böylece aynı sosyo-ekonomik gücü sahip kişiler arasında kurulan aile, kuruluşunda bile, karşılıklılık temeline oturmuş olmaktadır.

Yerindelik kavramı da, eşitlikçi ailenin kurulmasında dikkate alınması gereken, kültürcü modelin kullandığı diğer bir kavramdır. Ailenin sürmesi için, gereksinmelerinin karşılanması gerekir. Gereksinmelerin karşılanması da belirli bir işbölümüne dayanır. Geleneksel toplumlarda olduğu gibi, aile içinde de yaşa ve cinsiyete dayalı bir işbölümü vardır. Erkeğin belirli işleri, kadının belirli işleri yapması yerindedir. Sanayi toplumlarında ise, kadının yoğun bir biçimde ekonomik yaşama katılması nedeniyle, ev işlerinin erkek ve kadın arasında ayırım gözetmeden yapılması yerinde olacaktır. Sabah erkenden kadın işe gidiyorsa, çocuklara kahvaltı hazırlama, onları giydirme, diğer gereksinmelerini karşılama işinin erkeğe düşmesi, yerindedir.

Yukarıdaki bilgilerin ışığı altında, aile içi toplumsal ilişkilerin, bir yandan birey boyutunda ve diğer yandan da toplum boyutunda ve diğer yandan da toplum boyutunda çözülmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Çözülmenin birey ve toplum boyutunda ele alınması, birbirine karşı değil, birbirini tamamlayan iki yaklaşım biçimidir. Kanımızca, bu yaklaşımlardan sadece birini kullanmak, çözümlemenin eksik kalması sonucunu doğurur. Daha genel bir ifadeyle söylersek, toplumsal aktörlerin davranışının bir yönü bireysel ve diğer yönü ise toplumsaldır. Aynı toplum içinde, toplumsal aktörlerin birbirine benzer davranışlar göstermesinin temel nedeni, bu davranışların toplum tarafından yönlendirilmesinden kaynaklanmasıdır. Geleneksel toplumlarda toplumsal davranışlar sanayi toplumlarında olduğundan daha çok birbirine benzerler. Yukarıda da sıkça vurguladığımız gibi bu benzerlik, bireyin topluluk içindeki "biz duygusu" içinde erimesinden ileri gelmektedir. Sanayi toplumlarında ise, bireysellik ön plâna çıkmıştır. Bu toplumlarda, toplumsal aktörlerin davranışlarının çeşitliliği, "ben duygusu"nun ağır basmasıdır. Toplumdaki hoşgörü ve toplumsal davranışlardaki çeşitliliğe olanak sağlar. Topluluğa egemen olan "biz duygusu" ve toplumsal baskı, toplumsal değişimin çok yavaş bir tempoda gerçekleşmesine yol açar. toplumlardaki hoşgörü ise, toplumsal değişimin daha hızlı olmasına olanak sağlar.

Toplumumuz, birçok düşünürün de belirttiği gibi, geleneksel toplumlardan sanayi toplumuna doğru yönelmiş, bir geçiş toplumdur. Son yıllarda yaptığımız araştırmalar, aile yapımızın, hem çekirdek ve hem de geleneksel aile niteliğini taşıdığını ortaya koydu. Özellikle aile kompozisyonuna baktığımızda, hem kentte ve hem de kırsal kesimlerde, aile

yapılarımızın büyük bir çoğunlukla çekirdek aile özelliğine sahip olduğunu görüyoruz. Buna karşılık, aile içi ilişkileri göz önüne aldığımızda, geleneksel değer sistemlerinin egemen olması dolayısıyla, aile yapılarımızın daha çok geleneksel aile görünümünü yansıttıklarını anlıyoruz.

Ülkemizdeki hızlı teknolojik gelişmelere karşın, toplumu yöneten değer sistemleri, tüm toplumlarda görüldüğü gibi, çok yavaş bir hızla değişmektedir. Aile içi ilişkilerimizde de, bu nedenle, geleneksel topluluklarda görüldüğü gibi, cinsiyete dayalı bir işbölümü göze çarpmaktadır. Kadın, aile içinde ve dışında ikinci derecede bir rol oynamasını sürdürmektedir. Geleneksel niteliği ağır basan bazı ailelerde ise, büyükbabanın otoritesi, sınırsızlığını ayakta tutmaktadır. Çalışan evli erkekler bile, kazandıkları tüm gelirlerini babalarına vermek zorunda kalmaktadırlar. Baba, aile içi ilişkileri ve ailenin toplumla olan ilişkilerini yönetmektedir.

Çağdaş bir toplum olmak istiyorsak, herşeyden önce aile içi ilişkilerde eşitliği sağlama yolunu seçmek zorundayız. Aile içi ilişkilerin düzenlenmesinde mutluluk, ahenk, aile terbiyesi gibi kavramların gerisine saklanarak, baskıya dayanan bir aile yapısını savunmamalıyız. Kız ve erkek çocuklarını geleneksel rollere uygun olarak eğitmemeliyiz. Çocukların tümüne, cinsiyet ayrımı yapmadan, yeteneklerine en uygun eğitimi vermeliyiz. Böylece sanayi ve hizmetler sektörlerinin ağır basmaya başladığı toplumumuzda, gereksinme duyulan işgücünün sadece tek cinsiyetten değil, her iki cinsiyetten de sağlama yolunu seçmeliyiz. Böylece, Türkiye'nin kalkınmasında, toplumun yarısını oluşturan kadın gücünden de faydalanmış olacağız. Ülkemizde, eşitlikçi ilişkilere dayanan demokratik çekirdek aile, çağdaş Türkiye'nin temel taşlarından birini oluşturacaktır.

Referans Notları

- 1) MICHEL, Andrée, **Sociologie de la famille et du Mariage**, Paris: Presses Universitaires de France, 1978, s.20.
- 2) MICHEL, A., a.g.e., s.21.
- 3) MICHEL, A., a.g.e., s.22.
- 4) MICHEL, A., a.g.e., s.23.
- 5) MICHEL, A., a.g.e., s.23-24.
- 6) SEGALEN, Martine, **Sociologie de la Famille**, Paris: Armand Colin, Collection U, 1981, s.208.
- 7) KELLERHALS, Jean, Pierre-Yves Troutot ve Emmanuel Lazega, **Microsociologie de la Famille**, Paris: Presses Universitaires de France, 1984, s.209.
- 8) KIMMEL, P.R. ve J.W., **Game Theory, Mutual Identification**, Journal of Marriage and the Family, 1966, 460-465 s., aktaran, Kellerhals, J., a.g.e., s.63.
- 9) ROLLINS, B.C. ve Bahr, S., **A Theory of Power Relationship in Marriage and the Family**, 1976, 619-627 s., aktaran, Kellerhals, J., a.g.e. s.63.
- 10) BLALOCK, H.M. ve Wilken P.H., **Intergroup Processes: Micro-Macro Perspective**, New York: The Free Press, 1979, aktaran, Kellerhals, Jean, a.g.e. s.64.
- 11) KELLERHALS, J., a.g.e., s.64.
- 12) SCANZONI, J., **Social Processes and Power in Families, Contemporary Theories about the Family**, aktaran, Kellerhals, J. a.g.e., s.66.
- 13) KELLERHALS, Jean., a.g.e., s.66.
- 14) McDONALD, G.W., **Family Power**, Journal of Marriage and the Family, 1980, 841 s., aktaran, Kellerhals, J., a.g.e. s.66.
- 15) KELLERHALS, J., a.g.e., s.72-73.
- 16) KELLERHALS, J., a.g.e., s.73.
- 17) KELLERHALS, J., a.g.e., s.73.
- 18) BECKER, G., **An Economic Analysis of Fertility**, National Bureau of Economics, 1960, 209-260 s., aktaran, Kellerhals, J., a.g.e., s.74.
- 19) THIBAUT, J.W. ve Kelly H.H., **The Social Psychology of Groups**, New York: Wily, 1959, aktaran, Kellerhals, J., a.g.e., s.74.
- 20) KELLERHALS, J., a.g.e., s.74.
- 21) KELLERHALS, J., a.g.e., s.76.

- 22)BLALOCK, H.M., a.g.e., s.224., aktaran Kellerhals, J., a.g.e., s.76.
- 23)KELLERHALS, Jean, Gretillat F., Troutot P.Y., Wirth G., **Ambiguités Normatives de l'échange Conjugal: le Problème de la Norme d'équité**, Revue Suisse de Sociologie, 1981, s.311-327.
- 24)STRAUS, M.A., **Communication, Creativity, and Problem-Solving Ability of Middle and Working Class Families in Three Societies**, 1968, 417-430 s., aktaran, Kellerhals, J., a.g.e., s.82.
- 25)MAUSS, M., **Sociologie et Anthropologie**, Paris: Puf, 1968, s.143-279.